

УДК 316.334.52(71+73)''19/20''

МОДЕЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛІЗМУ В ПІВНІЧНІЙ АМЕРИЦІ

В. І. Сусак

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
бул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна,
vi.susak@gmail.com*

Представлено порівняльний аналіз чотирьох підходів у контексті моделювання регіоналізму в Північній Америці, за результатами якого розроблено основні методологічні рекомендації щодо соціологічного моделювання регіоналізму в сучасній Україні.

Ключові слова: регіоналізм, моделювання регіоналізму, Північна Америка, США.

Соціологи, політологи, історики та науковці з інших суспільно-гуманітарних дисциплін широко використовують поняття “регіоналізм”, коли аналізують минулі або теперішні реалії українського суспільства. При цьому у більшості випадків оперують компонентами сучасного адміністративно-територіального поділу України на 24 області, АР Крим, м. Київ, м. Севастополь [1]. В рамках такого підходу структурування макрорегіонів найчастіше відбувається за принципом “Центр-Захід-Схід-Південь”¹, що, на мою думку, не відображає реальну регіональну структуру сучасного українського суспільства. Це є результатом, по-перше, неналежного опрацювання концепту “регіоналізм”, а по-друге, слабкості моделей регіоналізму, розроблених в рамках реалій сьогочасної України. Зазначені проблеми треба подолати, зокрема, вивчаючи досвід моделювання регіоналізму в інших частинах світу. Тут продуктивним дослідницьким полігоном, на мою думку, є Північна Америка, на загаль, та США, зокрема. У цій статті представлено приклади моделювання регіоналізму в Північній Америці та зосереджено увагу на тих його моментах, які можуть бути корисними для соціологічного моделювання регіоналізму в сьогочасному українському суспільстві.

Перед тим, як перейти до аналізу прикладів, коротко зупинемося на певних теоретичних аспектах регіоналізму. Найчастіше термін “регіоналізм” використовують в рамках його онтологічного змісту. Тут в найширшому розумінні поняття “регіоналізм” є похідним від концепту “регіон”, який Європейська Хартія за Регіоналізацію 1988 року інтерпретує як “...територію, яка має чітко окреслені географічні межі, або угруповання

¹ З наступним розподілом за регіонами: *Центр* (Вінницька, Житомирська, Кіровоградська, Київська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області, м. Київ); *Захід* (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області); *Схід* (Харківська, Донецька, Луганська області); *Південь* (Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська, Одеська, Херсонська області, АР Крим, м. Севастополь). Див.: [2].

аналогічних між собою територій, де є неперервність і чіткі населення володіє певними спільними рисами (наприклад, мова, культура, історична спадщина, спільні інтереси, пов'язані з економікою та комунікаціями, тощо), а також устремлінням захистити та розвинути специфічну регіональну ідентичність з метою стимулювання культурного, соціального та економічного прогресу. [3]” У цьому контексті регіоналізм – це прояв макроструктурної соціальної взаємодії в певному соціумі, процес структуризації якого відбувається як в рамках його окремо виділених регіонів, так і в просторі різних форм взаємодії між цими регіонами. Окрім онтологічного змісту регіоналізму не менш важливою є його гносеологічна складова, коли регіоналізм слід концептуалізувати також як і пізнавальний підхід до пояснення макроструктурних соціальних взаємодій.

У цій статті представлено порівняльний аналіз чотирьох теоретичних підходів, які моделюють регіоналізм в Північній Америці – Джоела Гарро (1981 р.), Леоніда Смірнягіна (1989 р.), Коліна Вударда (2011 р.), а також Данте Чінні та Джеймса Гімпела (2011 р.). При цьому моделі Гарро та Вударда оминають такий фактор, як кордони країн та внутрішньодержавні територіально-адміністративні устрої, а підходи Смірнягіна, Чінні та Гімпела враховують цей чинник з обмеженням моделювання в межах території США.¹

У 1981 році Джоел Гарро сформулював концепцію “дев’яти націй Північної Америки”, кожна з яких володіє відмінними від інших економічними та культурними особливостями [4]. Автор виснував, що традиційні національні і державні кордони значною мірою є штучними і непродуктивними для пояснення природи регіоналізму в Північній Америці, а тому представлена концепція дев’яти націй, з його точки зору, більш точно відображає регіональну структуру та природу північноамериканського суспільства. На цій основі Джоел Гарро запропонував поділ Північної Америки за наступними макрорегіонами (див. рис. 1).

1. “Нова Англія” (New England) – регіон, що відіграв важливу роль у становленні державності та освіти в США.
2. “Ливарня” (The Foundry) – промислові регіони США та Канади.
3. “Діксі” (Dixie) – колишня Конфедерація рабовласницьких штатів Америки.
4. “Житниця” (The Breadbasket) – штати США та провінції Канади, в яких дуже розвиненими є скотарство та землеробство.
5. “Острови” (The Islands) – острівна Північна Америка.
6. “МексАмерика” (MexAmerica) – регіон Північної Америки, в якому домінує іспаномовне населення.
7. “Екотопія” (Ecotopia) – північно-західна частина тихоокеанського узбережжя Північної Америки.
8. “Порожній регіон” (The Empty Quarter) – слабо заселені території Північної Америки.
9. “Квебек” (Québec) – франкомовна провінція Канади [4, с. 1–13].

Дещо подібний підхід щодо моделювання регіоналізму в Північній Америці 2011 року запропонував Колін Вудард. Автор також виокремив макрорегіони, що охоплюють

¹ Це дослідження виконано завдяки грантові Бюро у справах освіти та культури Державного департаменту США в рамках Програми академічних обмінів імені Фулбрайта.

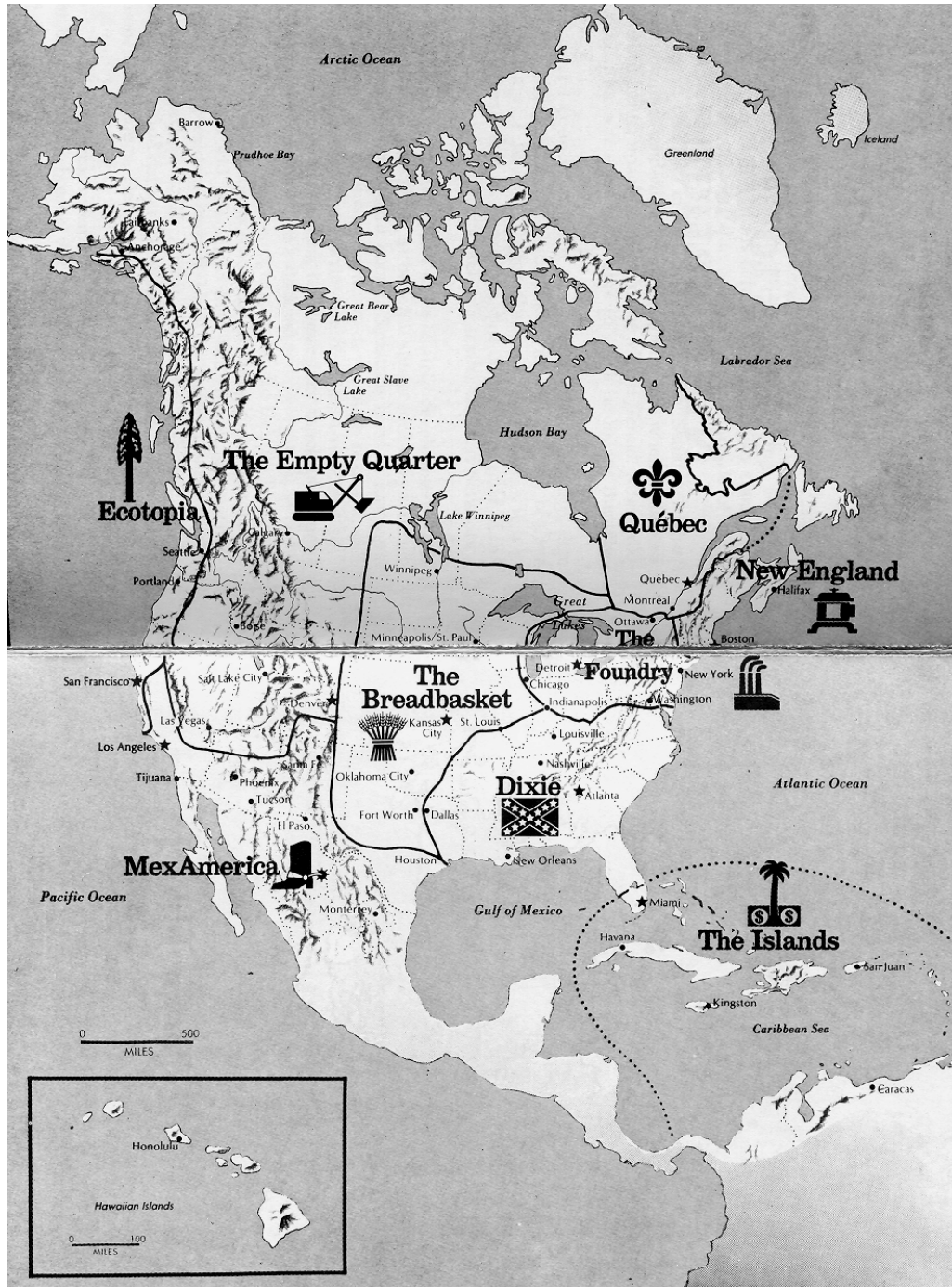

Рис. 1

північноамериканський континент загалом. Однак в основі поділу є принцип історизму, виокремивши одинадцять регіональних культур з опертям на особливості історичного розвитку кожної з них. Також автор наголосив, що формування зазначених культур відбувалося в режимі протистояння одна з одною, яке час від часу було військовим [5]. В контексті цих аргументів науковець запропонував поділ Північної Америки на наступні макрорегіони (рис. 2).

1. “Нова Англія” (Yankeedom) – культура, яку заснували радикальні кальвіністи, в якій від самого початку робився великий наголос на освіті, місцевому політичному контролю, змаганні за “велике добро” для громади, навіть якщо це вимагає індивідуальної самопожертви. В Новій Англії, яка є заселеною стабільними освіченими родинами, завжди панували дух середнього класу та значна повага до інтелектуальних досягнень.

2. “Нова Голландія” (New Netherland) – культура, яку заснували нідерландські іммігранти (центральне місто – Нью-Йорк). Це є глобальне торгово-комерційне суспільство: мультиетнічне, мультирелігійне, спекулятивне, матеріалістичне, користолюбиве, різке, не завжди демократичне, проте – із глибокою терпимістю до різноманітності, в якому жодна з етнічних чи релігійних груп ніколи не посідала керівної позиції.

3. “Центральні округи” (the Midlands) – культура, яку заснували англійські квакери, яка завжди була відкритою для представників багатьох національностей. Вона є

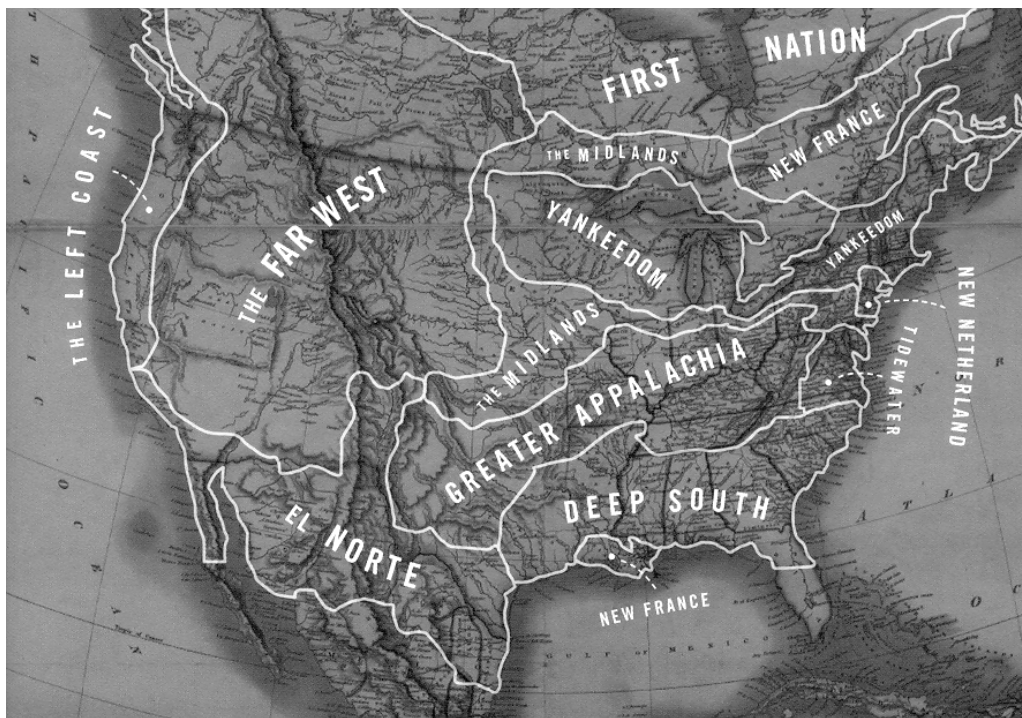

Рис. 2

плюралістською та організованою довкола середнього класу, в ній етнічна чи ідеологічна чистота ніколи не були пріоритетними, уряд сприймається як неминучий та водночас небажаний компонент суспільного життя, політичні погляди є поміркованими, та часом – апатичними.

4. “Морське узбережжя” (Tidewater) – культура, заснована потомками південноанглійського мілкопомісного дворянства. Це є фундаментально консервативний регіон, з великою повагою до влади та традиції та з малою – до рівності та публічної участі в політиці.

5. “Великі Аппалачі” (Greater Appalachia) – протяжний гірський кордонний регіон між історичними Північню та Півднем Америки. Це є культура, представники якої мають слабку уяву про їхнє етнокультурне походження, в її надрах зародилася глибока відданість індивідуальній свободі та особистому суверенітету. Ця культура подарувала континентові кантрі-музику, перегони на серійних автомобілях та евангельський фундаменталізм.

6. “Глибокий Південь” (the Deep South) – регіон, який протягом тривалого періоду історії Америки був бастионом домінування білої раси, привілеїв аристократів, панування демократії тільки для небагатьох та поневолення переважної частини населення. Цей регіон й дотепер залишається найменш демократичним у порівнянні з іншими, з домінуванням однієї партії над іншими, коли раса залишається основною детермінантою при визначенні політичної афіліації тієї чи іншої особи.

7. “Нова Франція” (New France) – є найбільш публічно націоналістичною культурою, що є наділеною станом очікування на державність, яка в основному є зосередженою в рамках канадської провінції Квебек. Ця культура поєднує народну культуру селян північної Франції із традиціями та цінностями аборигенів північного сходу Північної Америки; для неї є характерними практичність, егалітаризм та прихильність до консенсусу.

8. “Ель Норте” (El Norte) – найстарша культура серед усіх євроамериканських, в якій домінує іспаномовне населення з його культурою та соціальними нормами, які зазнали певної американізації у напрямі більшої незалежності, самостійності, адаптивності та зорієнтованості на роботу у порівнянні до рис традиційної мексиканської культури.

9. “Лівий Берег” (the Left Coast) – культура, яку започаткували вихідці з Нової Англії, а тому для неї до сих пір є характерними інтелектуалізм та ідеалізм, віра в добрий уряд та соціальні реформи із респектом до пошуків, інновацій та відкриттів. Наприклад, в цьому регіоні зародився сучасний природозахисний рух та започаткувалася глобальна інформаційна революція.

10. “Далекий Захід” (the Far West) – регіон, де природа є справжнім викликом для людей, які, заселяючи її та використовуючи для своїх потреб, змушені застосовувати складні технічні ресурси – високогірні залізниці, заводи для залізної руди, дамби, іригаційні системи тощо, що зумовлює значну залежність місцевих жителів від допомоги з боку федеральних урядів. Це спричинило ситуацію, за якої зазначений регіон інтерпретується як внутрішня колонія, яка експлуатується на благо регіонів, розташованих на узбережжях океанів.

11. “Корінна нація” (First Nation) – регіон зі суворим кліматом: північні ліси, тундра, льодовики далекої Півночі. Щоправда корінні жителі – канадські аборигени – є добре пристосованими до життя в таких умовах, у більшості випадків не маючи потреби

віддавати свої землі за угодою чи продавати їх, натомість продовжуючи традиційні культурні та господарські практики, які допомагають їм вижити в складних природних умовах [5, с. 5–13].

Як зазначено вище, російський учений Леонід Смірнягін 1989 року запропонував авторську концепцію регіональної структури США в межах кордонів цієї країни [6]. Основою для зазначеної структури є “райони”. На підставі таких теоретичних передумов, як об’єктивна сутність та цілісність району, формаційна обумовленість, територіальне розділення праці, територіальна спільність людей, протиріччя як рушійна сила розвитку, автор концептуалізує поняття “район” як “цілісну територію, що є зайнятою однією специфічною територіальною спільністю людей (ТСЛ)” [6, с. 24] та наводить такі специфічні риси ТСЛ:

- ТСЛ є різновидністю соціальних утворень, що формуються в суспільстві незалежно від волі та свідомості людей, а обумовлюються певними соціально-економічними умовами конкретного суспільства;
- ТСЛ є стійкими, цілісними та відносно самостійними утвореннями, що наділені усіма елементами соціальної структури: виробничими силами та відносинами, класами та іншими соціальними групами, соціальними відносинами, культурою тощо;
- самостійність та цілісність ТСЛ є відносною – у них завжди є певний дефіцит ресурсів, які доступні в рамках усього суспільства, що зумовлює входження ТСЛ в ширшу суспільну систему в якості певного масштабу ланки;
- залежно від повноти цілісності ТСЛ бувають крупними та локальними; це дозволяє говорити про регіон, район та підрайон як про місцезнаходження конкретних ТСЛ, про входження менших ТСЛ в більші, про дроблення більших ТСЛ на менші тощо;
- різні ТСЛ володіють різною інтенсивністю територіальної обумовленості та різними ключовими характеристиками, які виокремлюють одні ТСЛ зі середовища інших; завдяки цьому слід говорити про “модус” ТСЛ та району, тобто про силу його вираженості на фоні інших ТСЛ та районів [6, с. 25–26].

Важливою характеристикою моделі районування США, яку запропонував Леонід Смірнягін, є її глибока ієрархізація, яка враховує той факт, що економічні, соціальні, політичні та культурні складові суспільства можуть мати різні за своїм масштабом просторові форми, а тому на певній окремо виділеній географічній території може бути декілька ієрархічно розташованих ТСЛ або районів, якщо їх виокремлювати за різними ознаками. Ця взаємонакладеність буває частковою, а тому в структурі районування можуть бути неохоплені нею території (так звані лакуни). Автор застосував три основних ієрархічних рівні районування: найвищий – “макрорегіон”, середній – “макрорайон”, нижній – “ареал”, “мікрорайон” та “підрайон”, а такі категорії, як “мезорегіон” та “мезорайон” за необхідності вживалися для відповідних проміжних рівнів [6, с. 27–30].

Для виокремлення районів автор не використовував наперед заготовлений список ознак, а живив тактику “плаваючих ознак” – коли для виокремлення того чи іншого району застосовувався унікальний для нього набір ознак, а саме районування було вузловим, коли першочерговою задачею було не стільки встановлення чітких границь районів (їхнє розрізнення), скільки визначення змістових ядер районів (їхнє осмислення), а також

пошук параметрів взаєморозташування змістових ядер тих районів, які територіально є близькими один до одного (їхнє розмежування) [6, с. 31–33].

На представленій вище теоретичній основі автор виконав районування США (табл. 1).

Таблиця 1

Ієрархія районів США (Л. Смірнягін, 1989) [6, с. 39]

Макрорегіони	Мезорегіони	Макрорайони	Ареали, мікрорайони та підрайони
Північний Схід	Янкіленд	Нова Англія	
		Верхній Нью-Йорк	
	Мегалополіс	Нью-Йоркський район	
		Філядельфійський район	
		Столичний район	
		Центральна Пенсильванія	
		Піттсбурзька Пенсильванія	
Середній Захід	Мідленд	Індустріальне Приозер'я	Сент-Луїський підрайон
		Огайські рівнини	
	Верхній Мідвест	Лісове Приозер'я	
		Яровий пшеничний пояс	
		Кукурудзяний пояс	
	Озимий пшеничний пояс		
Південь	Чорний Південь	Старий Південь	
		Глибокий Південь	
		Делта	
		Каджунський Галф	
		Пайні-Вудс	
		Флорида	
		Озарки	
		Прикордонний Південь	
	Новий Південь	Техаський Галф	
		Центральний Техас	
		Степовий Південь	
Мексамерика			
Захід	Гірський Захід	Рокі-Маунтінс	
		Мормонський Захід	
		Внутрішній Південний Захід	
	Північний Захід	Тихоокеанський Північний Захід	
		Внутрішній Північний Захід	
	Каліфорнія	Північна Каліфорнія	
		Південна Каліфорнія	
	Аляска		
	Гаваї		

У 2011 році Данте Чінні та Джеймс Гімפל запропонували свою модель регіоналізму в США [7]. Одиницею аналізу та структурування тут виступає “округ” (county) – найменша складова адміністративно-територіального устрою країни. Спочатку автори концептуалізували так званий “середньостатистичний округ” за наступними усередненими показниками:

- кількість населення (приблизно 95 тис. осіб);
- доходи сім'ї (приблизно \$37,000 на рік);
- расова структура (86% – білі, 8% – Афроамериканці, 6% – іспанського походження);
- рівень матеріального забезпечення (11% – бідні, 15% – живуть в мобільних будинках);
- структура зайнятості населення (29% працюють в торгівлі та у сфері послуг, 17% – в освітньому секторі, 16% – в урядових структурах, 15% – в промисловому секторі, 10% – самозайняті, 7% – в аграрному секторі, 5% – професіоналісти або управлінці, 1% – у військовому секторі);
- відсоток студентів стосовно усього населення округу (приблизно 16%) [7, с. 8].

Потім порівняли показники кожного з реальних округів до відповідних показників модельного округу. За результатами цього порівняння автори отримали наступних 12 кластерів реальних округів, які автори інтерпретували як 12 типів спільнот:

- міста економічного буму (Boom Towns) – спільноти, які швидко розвиваються в умовах зростаючого розшарування населення);
- студентські кампуси та місця початкових кар'єр молодих людей (Campus and Careers) – міста зі значним відсотком молодих освічених людей, які відрізняються від інших спільнот вищим рівнем секуляризму та демократичності;
- гнізда, що порожніють (Emptying Nests) – міста із значним відсотком пенсіонерів та старіючої популяції бебі-бумерів, вони є менш внутрішньо різноманітними, аніж інші спільноти;
- євангельські епіцентри (Evangelical Epicenters) – міста із значним відсотком євангельських християн, що розташовані переважно в малих містечках та в пригородах великих міст, в середньому є дещо старшими, аніж середньостатистичні спільноти, під час виборів – лояльні до республіканської партії;
- іммігрантська нація (Immigration Nation) – населені пункти із великим відсотком іспаномовного населення, з нижчим від середньостатистичного рівнем доходів населення, типово кластеризуються на Півдні та Північному Заході;
- індустріальні мегалополіси (Industrial Metropolis) – великі інтенсивно заселені індустріальні міста, із активною внутрішньою різноманітністю, доходи населення є дещо вищими, ніж середньостатистичні по країні, під час виборів демонструють прихильність до демократичної партії;
- військові бастіони (Military Bastions) – населені пункти, розташовані біля військових баз, а тому в них – високий відсоток працюючих у військовій сфері

- або військових пенсіонерів, під час виборів – прихильники республіканської партії;
- центри меншин (Minority Central) – спільноти із великим відсотком афроамериканців, проте з нижчим відсотком іспаномовних та вихідців із Азії;
 - заможні міста (Moneyed Burbs) – міста зі значно вищим рівнем освіти і доходів, аніж у модельному окрузі;
 - форпости мормонів (Mormon Outposts) – міста із великим відсотком мормонів та з дещо вищим рівнем доходів, аніж у модельному окрузі;
 - центри сервісних працівників (Service Worker Centers) – малі та середнього розміру міста, переважно туристичні центри, де багато людей живе за рахунок сервісного обслуговування тимчасових візитерів, відрізняються дещо нижчим рівнем доходів, аніж у модельному окрузі;
 - країна тракторів (Tractor Country) – округи, в яких дуже розвиненими є скотарство та землеробство, населені переважно представниками старшого покоління [7, с. 9–10].

Одночасно з цим автори здійснили картографування виокремлених 12 спільнот, за результатами чого отримали своєрідну регіональну структуру США (див. рис. 3), характерною рисою якої є мозаїчність, тобто розташування того чи іншого типу спільноти у різних географічних регіонах США. За результатами проекту автори створили веб-сторінку, на якій в інтерактивному режимі можна проаналізувати структуру регіонів США, детальніше познайомитись із особливостями тієї чи іншої спільноти, а також порівняти її до інших за низкою параметрів [8].

Отже, моделювання регіоналізму – це творчий науковий процес, який значною мірою залежить від критеріїв, які автор обрав для його здійснення, що підтверджує

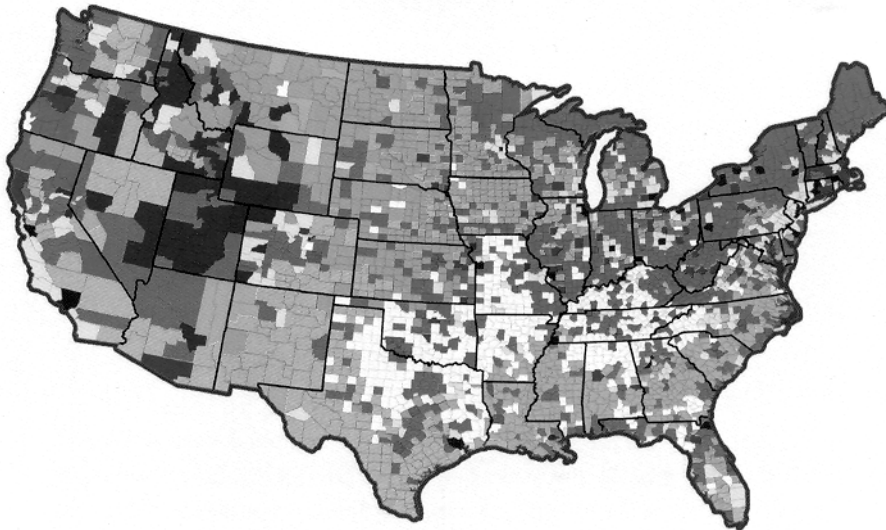

Рис. 3

евристичний потенціал концепції регіоналізму як пізнавального підходу до пояснення макроструктурних соціальних взаємодій. У зв'язку з цим представлені вище чотири різних моделювання регіоналізму в Північній Америці можуть слугувати корисним науковим досвідом для соціологічного моделювання регіоналізму в сучасній Україні. Скажімо, підходи Дж. Гарро та К. Вударда заслуговують на увагу в контексті моделювання транскордонних макрорегіонів (наприклад, Карпатський євро регіон), що включають внутрішні регіони України. При цьому слід враховувати комплексну взаємодію історичних та сучасних чинників формування таких макрорегіонів. Ієрархізоване моделювання регіоналізму, проведене Л. Смирнягиним, яке ґрунтується на гнучкій системі критеріїв для осмислення та розмежування регіонів, виглядає дуже адекватним для відповідного соціологічного проектування, яке враховуватиме різноконтекстний вплив соціально-політичних, економічних та історико-культурних чинників формування макроструктурних суспільних взаємодій. Досвід Л. Смирнягіна із визначення модусу окремих регіонів у порівнянні до інших треба враховувати в рамках визначення ролі, яку можуть відігравати ті чи інші регіони в процесі структуризації сучасного українського суспільства. Здобутки Д. Чінні та Дж. Гімπεла є якісним креативом для моделювання регіоналізму в сучасній Україні з опертям на характеристики її адміністративних районів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Регіони України та їх склад // Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/z7502/a002>
2. *Стегній О. Г.* Типи політичної культури регіональних спільнот України / О. Г. Стегній // Вісник Львівського університету. – 2008. – С. 35. – (Серія соціологічна ; вип. 2).
3. European Parliament. Resolution on Community Regional Policy and the Role of the Regions and Annexed Community Charter for Regionalization // Official Journal C 326, 19 December 1988. – P. 9.
4. *Garreau Joel.* The Nine Nations of North America / Joel Garreau. – New York : Avon Books, 1981. – 427 p.
5. Woodard Colin. American Nations: a History of Eleven Rival Regional Cultures of North America / Colin Woodard. – New York : Penguin Group, 2011. – 371 p.
6. *Смирнягин Л. В.* Районы США: портрет современной Америки / Л. В. Смирнягин. – М. : Мысль, 1989. – 379 с.
7. *Chinni Dante.* Our Patchwork Nation: the Surprising Truth About the “Real” America / Dante Chinni, James Gimpel. – New York : Gotham Books, 2011. – 318 p.
8. Patchwork Nation. – Режим доступа : <http://www.patchworknation.org/>

Стаття надійшла до редколегії 12.02.2013

Прийнята до друку 14.03.2013

THE MODELING OF REGIONALISM IN NORTH AMERICA

V. I. Susak

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, Lviv, Ukraine, 79000,
vi.susak@gmail.com*

Comparative analysis of four approaches in the context of modeling of regionalism in North America is presented. Principal methodological recommendations for sociological modeling of regionalism in contemporary Ukraine are elaborated on the base of results of this analysis.

Key words: regionalism, the modeling of regionalism, North America, USA.

МОДЕЛИРОВАНИЕ РЕГИОНАЛИЗМА В СЕВЕРНОЙ АМЕРИКЕ

В. И. Сусак

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, Украина, 79000,
vi.susak@gmail.com*

Представлен сравнительный анализ четырёх подходов в контексте моделирования регионализма в Северной Америке. На основании этого анализа разработаны принципиальные методологические рекомендации для социологического моделирования регионализма в современной Украине.

Ключевые слова: регионализм, моделирование регионализма, Северная Америка, США.